

El tràfic de persones a Amèrica Llatina en temps de pandèmia de covid-19

El tràfic de persones és l'acció o omissió per captar, enganxar, transportar, transferir, retenir, lliurar, rebre o allotjar una o més persones per diversos mitjans per tal d'explotar-les i obtenir-ne diversos beneficis. Els traficants de persones cometen delictes diversos; els qui capten, enganxen, controlen i/o retenen les seves víctimes, mitjançant les amenaces, la coacció, l'ús de la força, l'engany, la violència física o moral i l'abús de poder creen en les seves víctimes dependència a les drogues o dependència emocional, els creen deutes ficticis i les despullen dels seus documents d'identitat, entre d'altres delictes.

Escriure un article d'opinió sobre el tràfic de persones a Amèrica Llatina i relacionar-lo amb els contextos actuals de pandèmia de covid-19 és una tasca molt difícil. Hi ha pocs escrits actualitzats en el context de la pandèmia de covid-19. Es pot accedir a resultats de recerques acadèmiques com ara informes d'organitzacions de la societat civil i també de diferents organismes d'estat. Sense anar més lluny, el Departament d'Estat dels Estats Units cada any emet un informe sobre l'estat de situació del tràfic de persones a Llatinoamèrica, i el fa puntualitzant de manera detallada les formes que assumeix aquesta realitat a cada país. Molta tinta i tones de paper s'han emprat en aquesta empresa.

No obstant això, actualment emergeix una situació particular i per ara excepcional com a context en el qual es desenvolupa el tràfic de persones, és la pandèmia per SARS-CoV-2 (covid-19). Aquest fenomen sanitari ha posat de cap per avall la nostra quotidianitat i ha trastocat la vida dels habitants del planeta. Com ha impactat en el fenomen del tràfic de persones? S'ha incrementat com a conseqüència de l'increment de la població en situació d'exclusió/extinció social? Ha disminuït en termes quantitius atès que la mobilitat humana ha minvat considerablement? Potser encara és aviat per conèixer les respostes a aquests interrogants, tanmateix, tot i que sigui de manera arriscada i provisional es podria intentar desenvolupar unes primerenques línies d'interpretació.

Una primera consideració és l'alta capacitat de metamorfosar-se que posseeixen els actors que cometen aquest delicte. Per exemple, a l'Argentina arran del segrest de María de los Ángeles Verón l'any 2002 i el seu impacte en l'opinió pública, es produeix un canvi substancial en la forma de captació de les persones damnificades pel delicte, declinant estratègies que utilitzaven la violència com en el cas assenyalat i incrementant la captació enganyosa. La violència física és reemplaçada per la violència simbòlica.

Una segona consideració està íntimament relacionada amb la geolocalització del fenomen. És conegut, si més no en una primera instància, l'impacte desigual de la pandèmia en l'estructura socioeconòmica dels diferents països. Per al cas d'Amèrica Llatina, el resultat fou un clar aprofundiment de les desigualtats socials en un subcontinent que ja posseïa com a principal característica ésser el més desigual del món, però a més aquest fenomen va trobar com una de les seves explicacions centrals la caiguda en la pobresa i indigència de milions d'habitants. Una avaluació d'aquesta realitat des de la perspectiva del tràfic de persones ens permet afirmar que les situacions de vulnerabilitat que són a la base de la captació s'han fet més profundes.

Aquestes comprovacions empíriques ens porten a considerar la hipòtesi següent: el delicte del tràfic de persones, lluny de veure's disminuït per la pandèmia SARS-CoV-2 (covid-19), es va veure impulsat per noves formes en la seva producció i per l'increment de la situació de vulnerabilitat en molts habitants del subcontinent.

Hi ha diversos informes, entre els quals, particularment, el de l'Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Delicte, UNODC 2020, el qual dins de les troballes preliminars considera que en el delicte de tràfic de persones els delinqüents ajusten els seus models de negocis a la "nova normalitat" creada arran de la pandèmia, especialment mitjançant l'ús indegut de noves tecnologies.

La pandèmia ha agreujat i ha posat en primer pla les desigualtats econòmiques i socials sistèmiques que es troben entre les causes subjacents del tràfic de persones. Els augments dels nivells d'atur i la reducció dels ingressos, especialment per a aquelles persones que perceben els salaris més baixos i/o que pertanyen a sectors informals, impliquen que un nombre significatiu de persones que ja es trobava en una situació de vulnerabilitat visqui en circumstàncies encara més precàries.

Els infants corren un alt risc d'explotació, especialment perquè el tancament d'escoles ha dificultat l'accés a l'educació, però al seu torn ha impedit cobrir necessitats bàsiques atès que també eren una font de refugi i alimentació. En alguns països, molts infants es veuen forçats a sortir als carrers a la recerca d'aliments i ingressos, la qual cosa n'augmenta el risc d'infecció i explotació.

D'altra banda, el Consell ciutadà per a la seguretat i la justícia de la ciutat de Mèxic (2021) considera que la pandèmia de covid-19 va modificar la forma d'operar dels grups delictius dedicats al tràfic de persones, els quals van diversificar els mètodes per enganxar víctimes i van fer servir l'oferta enganyosa de treball com a instrument principal.

Durant la contingència sanitària, els delinqüents van utilitzar les xarxes socials en un 22% dels casos com a mitjà per enganxar persones vulnerables, mentre que abans de la contingència sanitària representava menys del 10%. L'enamorament va caure al segon lloc com la forma emprada per enganxar les víctimes. En el 47% dels casos va ser utilitzada l'oferta d'ocupació enga-

nyosa, mentre que la promesa sentimental va representar el 29%. Es va determinar que les víctimes més vulnerables a aquest delictes són dones, persones joves i menors d'edat, que a més tenen alguna necessitat econòmica.

De la mateixa manera, l'informe de la Procuraduría de Trata y Explotación de Personas (PROTEX) del 2020 assenyala que en el període comprès entre el 19 de març de 2020 i el 19 de maig de 2020 aquesta procuraduria va rebre per part del Programa Nacional de Rescat i Acompanyament a les Persones Damnificades pel Delictes de Tràfic de Persones (línia 145), del Ministeri de Justícia i Drets Humans de la Nació, un total de 186 denúncies. El nombre de denúncies que va ingressar en aquest termini és considerablement menor al de l'any passat (2019) en aquestes mateixes dates. Aquesta minva s'explica per l'aïllament social, preventiu i obligatori. És clar que la vida de les persones es va veure modificada, i el fet d'estar-se a casa gairebé tot el dia, tret d'haver d'anar a comprar, entre altres qüestions, redueix de manera notòria la possibilitat de detectar o advertir algun cas que en definitiva culmini amb una trucada a la línia 145.

Durant el primer mes d'aïllament, es va detectar que, en les denúncies vinculades a domicilis on s'establien els anomenats *privats o prostíbuls*, es destacava que havien deixat de funcionar com a conseqüència de l'aïllament, però que la situació d'exploració continuava desenvolupant-se sota una modalitat de torns en els domicilis particulars de les víctimes o als immobles dels "clients" (prostituts).

De la mateixa manera, l'Institut Nacional d'Estadística i Informàtica del Perú (2021) assenyala que, l'any 2020, del total de denúncies registrades a la policia nacional (394), 342 mostren que les presumptes víctimes són dones, el 50,6% de les quals tenia entre 18 i 29 anys d'edat, el 40,9% era menor de 18 anys d'edat i el 8,5% tenia més de 30 anys. El nivell d'educació assolit per la majoria de les presumptes víctimes de tràfic de persones és educació secundària. L'any 2020, del total de presumptes víctimes que hi van registrar nivell educatiu, 282 (73,2%) havia assolit la secundària i 100 (26,0%), la primària.

L'any 2020, segons la informació proporcionada pel Ministeri Públic, es van registrar 692 denúncies per delictes de tràfic de persones en els districtes fiscals del país, xifra menor a la registrada l'any 2019 (1.365). Aquesta disminució es va originar pel període de confinament per la pandèmia de covid-19 que el país afronta des del 16 de març de 2020.

Els plantejaments anteriors ens porten a proposar algunes conclusions sobre l'impacte del context de la pandèmia de covid-19 a les condicions del tràfic de persones a Amèrica Llatina:

- Minva significativa en les denúncies sobre tràfic de persones com a conseqüència de l'aïllament social utilitzat com a forma de combat a la pandèmia de covid-19.

- Sorgeixen canvis en les formes de reclutament de les potencials víctimes de tràfic de persones. Se n'ha incrementat la captació a través de les xarxes socials i internet i sota la forma d'oferta enganyosa de treball.
- S'han modificat algunes característiques de la dinàmica del delictes; per exemple, en el cas d'explotació sexual, es van tancar els prostíbuls, whiskeries o privats, i l'explotació es va traslladar al domicili del proxeneta o al domicili del prostituent.
- Les organitzacions civils suspelen temporalment les accions de prevenció del tràfic de persones, per dedicar-se a altres accions prioritàries de supervivència per la pandèmia de covid-19 i també per la manca de finançament.
- El trànsit de migrants afavoreix el tràfic de persones, per la seva condició de vulnerabilitat econòmica. Actualment s'estan transformant els patrons migratoris a Llatinoamèrica i el Carib; són focus de preocupació els alts índexs a Amèrica Central, Hondures, Veneçuela, Bolívia, Perú, Brasil i Mèxic pel notable creixement de migracions irregularitzades i insegures i, en el trànsit de migrants, situacions molt més crues per la repatriació d'indocumentats des dels Estats Units.

Si continuem així, el panorama no és encoratjador. Resta molt per fer, i es requereix de manera urgent generar polítiques de prevenció i atenció més sòlides i integrals per part de l'estat que garanteixin l'atenció dels factors estructurals, econòmics, socials i culturals, que permetin disminuir a curt termini la proliferació del tràfic de persones i la seva possible eradicació.

José Manuel Grima

ObservaLAtrata

Observatorio Latinoamericano sobre Trata y Tráfico de Personas

María Antonia Chávez Gutiérrez

ObservaLAtrata

Observatorio Latinoamericano sobre Trata y Tráfico de Personas

Bibliografia

Modifica pandemia enganche en trata de personas, revela informe del consejo ciudadano. Consejo Ciudadano para la seguridad y la Justicia de la Ciudad de México. Juny 2021.

https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/649132/Boleti_n_29_Informe_Bianual_Trata_de_Personas.pdf

Informe sobre la trata de personas en Argentina. Departamento de Estado de Estados Unidos. Juliol 2021.

<https://ar.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/26/TIP-Report-2021-Argentina-Sp.pdf>

Impacto de la pandemia de covid-19 en la trata de personas. UNODC, 2020.

https://www.unodc.org/documents/ropan/2020/Impacto_del_Covid_19_en_la_trata_de_personas.pdf

Perú, estadísticas de trata de personas, 2015-2020. Instituto Nacional de Estadística e Informática. Juny 2021.

https://www.inei.gob.pe/media/MenuRecursivo/publicaciones_digitales/Est/Lib1802/libro.pdf

Reporte de casos ingresados en la línea 145 durante el periodo de aislamiento social preventivo y obligatorio. Procuraduría de Trata y Explotación de Personas (PROTEX). Agost 2020. [Protex-informe-impacto_Covid 2020.pdf](#)